

Bulgaristan'daki Medresetü'n-Nüvvab'ın Eğitim-Öğretim Sistemi

Ali Mehmedov¹

¹Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
alimehmedov8@gmail.com

Özet: Bulgaristan, asırlarca farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı Balkan ve Avrupa ülkesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilmesinin ardından, Bulgaristan Müslümanları, kimliklerini koruma ve aynı zamanda gelecek nesillere aktarma çabası içerisinde olmuşlardır. Bugün, Bulgaristan'da din eğitimi-öğretimi alanında yapılacak araştırmalar Müslümanların geleceği açısından oldukça önemlidir. Bu amacı güderek Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde 1922-1947 yılları arasında faaliyet gösteren Nüvvab Medresesinde verilen din eğitimi bütün yönleriyle incelenmiştir. Ders programı muhteva itibarıyla geniş konuları kapsamı ve Türk Tarihi ve Türk Edebiyatı Tarihi gibi konuları içermesine rağmen, Medresetü'n-Nüvvab'ı sadece din okulu olarak tanımlayanlar olmuştur. Bu iddianın aksine, okulda dinî eğitimle beraber Arapça, Türkçe ve Fen dersleri de verilmiştir. Çok fonksiyonlu olan Nüvvab Okulu, Bulgaristan Müslümanlarının eğitim hayatında oldukça önemli ve müspet bir rol oynamış, yıllarca dinî ve ilmî ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu medresede verilen dinî eğitim fıkıh, usûl-i fıkıh, Kur'an-ı Kerim, kalam, ahlâk gibi ilimlerden oluşmaktadır. Araştırmada, medresenin Nizâmnâme-i Esâsîsi ve programı, eğitim kademeleri (tâli ve âli), yönetimi, öğrencilerin görevleri ve faaliyetleri gibi konular üzerinde durulmuştur. Böylece hem bu kurumun ilim ve kültür hayatına yaptığı katkıları, hem de günümüz eğitim sisteminin faydalanacağı noktalara değinilmiştir. Son olarak ise Medresetü'n-Nüvvab'ın kapatılması ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan'da İslam Eğitimi, Bulgaristan'da İslam Eğitimi Kurumları, Nüvvab, Medresetü'n-Nüvvab, Nüvvab Medresesi, Nüvvab Okulu.

The Education System of Madrasatu'n Nuvvab in Bulgaria

Abstract: Bulgaria is a Balkan and European country where different ethnic and religious communities have lived together for centuries. After the withdrawal of the Ottoman Empire from this region, the Bulgarian Muslims have been in a struggle to protect their identity and pass it on to future generations. Today, the research activities in the field of religious education in Bulgaria are very important in terms of the future of Muslims. For this purpose, the religious education given in Nüvvab Madrasa, operating in Shumen, Bulgaria in the years of 1922-1947 was thoroughly examined. Although the curriculum included topics such as Turkish History and History of Turkish Literature, the Madrasatu'n Nuvvab was defined as a religious school by some people. Conversely, the school also provided Arabic, Turkish and Science lessons along with the religious ones. The multi-functioned Nuvvab School has played a very important and positive role in the educational life of Bulgarian Muslims and met their religious and scientific needs for years. The religious education included fields of religious study as fiqh, usul al-fiqh, The Holy Qur'an, kalam and akhlaq. The research comprises topics as organisational statute and programme, educational levels (secondary and high), management, tasks and activities of students. In this way, the contribution of this institution to the scientific and cultural life of Bulgaria and the points that the current education system would benefit from were underlined. And as a final the abolition of Madrasatu'n Nuvvab was scrutinised.

Keywords: Islamic Education in Bulgaria, Islamic Education Institutions in Bulgaria, Nuvvab, Madrasatu'n Nuvvab, Nuvvab Madrasa, Nuvvab School.

1.GİRİŞ

Eğitim ve öğretim her devlet, ülke veya medeniyette çok önemli bir yer teşkil eder. Özellikle Osmanlı Devleti'nin temelinde kuruluşundan itibaren gerek siyasi ve sosyal, gerekse ilmi bakımdan eğitim kurumlarının olduğu ileri sürülebilir. Osmanlı Devleti bu mirası büyük oranda kendisinden önceki İslam devletlerinden tevarüs etmiştir. Osmanlı yönetimi, bu yapıyı fethettiği topraklara da taşıyarak İslam'ı tebliğ etme ve Müslüman olanların dinlerini kolayca yaşayabilmeleri açısından eğitim ve öğretim kurumlarından oldukça istifade etmiştir. Bu fetih

siyasetinin Balkanlarda oynadığı önemli rol görülmektedir. Özellikle bu çalışmanın konusu olan Bulgaristan'da bulunan Medresetü'n-Nüvvab'a baktığımızda aynı yapıyı müşahade edebiliriz. Bulgaristan'ın fethi sonrasında camiler, mektepler ve medreseler imar edilmiştir. Camiler hayatın merkezinde yer almakla birlikte, mektepler ve medreseler ön plana çıkmaktadır. Osmanlı hâkimiyetinin son dönemlerine kadar bu durum hemen hemen değişmeden devam etmiştir. Fakat sona gelindiğinde Osmanlı Devletinde görülen modernleşme çabaları genelde Balkanların ve özelden

Bulgaristanın eğitim sistemine yansımıştır. Bulgaristan'da Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte sosyal yapı, siyasi değişimin hızını yakalayamamış ve bunu telefi etme amacıyla bölgede kalan Müslüman nüfus için Medresetü'n-Nüvvab kurulmuştur. (Mehmedov, 2011)

2. Medresetü'n-Nüvvab'ın "Nizâm-nâme-i Esâsîsi ve Programı

Daha 1880 Geçici Tüzüğünde Sofya'da İslami bir okulun açılması düşünülüyor ve hâlihazırda açılmamış camilerin gelirlerinin sancak müftülüğünün rızası ve Dışişleri ve Mezahip Bakanlığının onayı ile bu okulun finansmanına ayrılacağı hükme bağlanmıştır. Ancak çok uzun yıllar geçmesine rağmen bu konuda herhangi bir adım atılmamıştır (Günay, 2006).

Bulgaristan Devleti, Osmanlı'nın içinde var olan iktidar kavgalarından da yararlanarak 1908 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve bunun neticesinde Bulgaristan topraklarında büyük bir Müslüman kitlesi kalmıştır. Bulgaristan'ın tam bağımsızlığını kazanmasından sonra imzalanan 1909 İstanbul Protokolü ve buna ekli Müftülükler Sözleşmesinde bu okulla ilgili bir hüküm yer almıyordu. Oysa bu tarihten sonra böyle bir okula çok daha fazla ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu nitelikte bir okula olan ihtiyacı Çiftçi Bilgisi gazetesinde Adnan mahlasıyla yazan Ethem Ruhi 1920'li yılların başında şu şekilde dile getirmektedir: "Bilmem farkında mıyız? Biraz önce biz Bulgaristan Müslümanları son günlerde mevcudu gittikçe yok olmaya başlayan ulemamıza, müftülerimize hayat vermenin çarelerini düşünmeliyiz. Bulgaristan'da hakiki ulema artık kalmıyor, yenisi de yetişmiyor. O beğenmediğimiz eski medreselerden de artık bulunmuyor. Altı yedi ay var ki, Bulgaristan'ın Müslümanı çoğunlukta olan kasabalarında müftülükler münhal, müftü bulunamıyor. Diğer yerlere gelince tayin edilecek şeriat ehli yok. Bu felaketin önünü şimdiden almazsak emin olalım ki, milli varlığımız tehlikededir. Muhterem İslam mebuslarımızdan ve mevcut hükümetten ilk temenni edeceğimiz hizmet, hemen süratle müftü yetiştirecek bir Mekteb-i Nüvvab açıp ihya etmek olmalıdır." (Günay, 2006). Çünkü daha önce Bulgaristan hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olup buradaki Türklerin din görevlisi, müftü, müftü vekili, naip ihtiyacı İstanbul'daki medreselere gönderilen ve oralardan mezun olan öğrencilerle karşılanıyordu ve bu ihtiyacın şimdi nasıl karşılanacağı belirsizdi.

Bilal N. Şimşir *Bulgaristan Türkleri* adlı eserinde Nüvvab okulunun açılmasını şöyle anlatmaktadır:

"Bu dönemde Bulgaristan Türkleri din görevlisi, müftü vekili ve naip yetiştirmek için İstanbul'daki yüksek medreselerde öğrenci yetiştirebilmişlerdi. 1908 yılında Bulgaristan bağımsızlığını ilan edince iki ülke arasına tam bir sınır girdi. Artık İstanbul'a öğrenci göndermek pek kolay olmayacaktı. Bulgaristan'da görev yapacak Türk din adamları, müftü vekilleri ve naipler yetiştirmek üzere bir okul açma ihtiyacı zamanla daha fazla hissedilecekti. Sofya'da bir Başmüftü, Bulgaristan'ın her il merkezinde birer müftü bulunacağı, müftülükler örgütünün Bulgaristan Türk-Müslüman azınlığı din işleriyle, vakıflarıyla ve eğitim-öğretim sorunlarıyla ilgilenecekleri, bu alanlarda yetkili ve görevli olacakları ayrıntılarıyla hükme bağlandı. Bulgaristan Başmüftülüğü'nün İstanbul'daki Şeyhülislam'a bağlı olacağı belirtildi. Ama Bulgaristan müftülerinin nerelerde, hangi okullarda, nasıl yetiştirilecekleri açıkta kaldı. Bulgaristan Türk azınlığı müftü vekili, kadı yetiştirmek için Türkiye'ye öğrenci mi gönderecekti? Yoksa Türkiye'den müftü mü getirilecekti? Belli değildi." (Şimşir, 1986).

Bu belirsizlik 1913 İstanbul Antlaşması'na ekli Müftülükler Sözleşmesi'nde bir ölçüde giderilmiş ve Bulgaristan'da "Nüvvab" yetiştirmek üzere özel bir müessesenin kurulacağı karar altına alınmış, ancak araya I. Dünya Savaşı'nın girmesi dolayısıyla bu hükmün hayata geçirilmesi de mümkün olmamıştır. Bu hüküm 1919 Nizamnamesinde daha kararlı bir şekilde teyit edilip, Mekteb-i Nüvvab'ın tesisi Başmüftü'nün görevleri arasında sayılmış ve inşası, açılması ve tanziminin bir talimatname ile açıklığa kavuşturulması öngörülmüş.

Birinci Dünya Savaşı başlayınca, okulun açılışı biraz gecikmiş ama, hükümetler de eski anlaşmalarına sadık kaldılar ve böyle *Bulgaristan Müslümanları Müessesât-ı Dîniyye Teşkilâtı Nizam-nâmesi* hazırlanmış. 23 Mayıs 1919 tarih ve 12 sayılı Çar iradesiyle tasdik olunan ve 26 Haziran 1919 günü Resmi Gazete'de yayınlanan tüzüğün 105. maddesinde, Nüvvab Mektebinin inşası ve evlenme izinnamelerinden alınarak Nüvvab idaresine verilecek vergiler belirlenmiş, 112. maddesinde de Nüvvab Mektebi için toplanan paraların bankaya yatırılması mecburi tutulmuş, 122. maddede de Başmüftü'nün vazifeleri sıralanmıştır. Nüvvab Mektebini açması müftünün vazifeleri arasında sayılmış. 188. maddede mektebin inşası, açılması ve tanzimi hükme bağlanmıştır (Keskiöğlu, 1985).

İstanbul Anlaşmasının imzalanmasından bir yıl bile geçmeden I. Dünya Savaşı patlak verdi. Bulgaristan'ın da savaşa katılması üzerine içte bir kargaşa meydana geldi. Bu da daha önce yapılması öngörülen bazı faaliyetlerin gerçekleşmesini engelledi. Nüvvab Mektebinin açılışı da bu yüzden gecikti. Savaşın sona ermesi iktidara Türklere karşı ılımlı davranışlarıyla tanınan Aleksandır Stamboliyski'nin gelmesi, dinî kurumların idaresini düzenleyen tüzüğün hazırlanarak müftülüklerde işlerin yoluna girmesi gibi bir takım güzel gelişmelerin hâsıl olmasıyla makamına yeni oturan Başmüftü Süleyman Faik Efendi *Medresetü'n-Nüvvab'ın Nizâm-nâme-i Esâsî, Program ve Dâhilî Talîmât-nâmesi*'nin hazırlanması için 923 numaralı 12. VI. 1920 tarihli emirnameyi çıkardı (Medresetü'n-Nüvvab-Nizâm-nâme-i Esâsî, 1924).

Bu buyrultu gereğince sekiz kişiden oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyon Şumnu'da bulunan Kılâk Mektebi'nde 2-15 Ağustos 1920 tarihleri arasında kolay olmayan çalışmalar sonucunda zamanına göre uygun bir tüzük ve program hazırlamıştır. Böylelikle okulun teorik tarafı tamamlanmıştır (Nizâm-nâme-i, 1924; Kılıç, 1989; Keleş, 2011). Komisyon da şu kişiler yer almış:

- 1.) Hocazâde Mehmed Muhyiddin Efendi- eski başmüftü,
- 2.) Hocazâde Saadeddin Efendi - Filibe bölge müftüsü ve eski başmüftü,
- 3.) Hüseyin Hüsnü Efendi- Şumnu müftüsü ve daha sonraları başmüftü,
- 4.) Mehmed Celil- Müessesât-ı Diniyye ve Vakfiyye müdürü,
- 5.) Osman Nuri (Peremeci) - Varna Mekâtib-i İslâmiyye müdürü,
- 6.) Mehmed Masum (Akalin) - Rusçuk Mekâtib-i İslâmiyye müdürü,
- 7.) Süleyman Sırrı (Tokay) - Dâru'l-muallimîn ve daha sonra Nüvvab öğretmeni,
- 8.) Hafız Abdullah Fehmi (Meçik) - Şumnu'da öğretmen (Ertürk ve Eminoğlu, 1993).

Heyeti teşkil eden kişilerden beşinin medreseli olmayışları programın niteliği açısından önem arz etmektedir. Çünkü onlar programda fen derslerinin din derslerinden daha fazla olmasına sebep olmuşlardır. Hazırlanan program güzel olmasına rağmen, mükemmel de değildir, bu zaten beklenemez de. Bunların da asıl hedefi, her ne kadar kurulacak müessesenin adı Medresetü'n-Nüvvab ise de, müftü

veya müftü naibi yetiştirmekten ziyade, acil ihtiyaçları karşılamaya yönelik öğretmen yetiştirmektir. Çünkü okulun hedefi tek değildir. Aynı yer ve zamanda hem naip yetiştirmek, hem öğretmen yetiştirmek, hem de devrine vakıf elit yetiştirmek pek o kadar kolay görülüyordu. Bu her zaman programın yoğunluğuna sebep olur ve bir tarafa meyil imkânını doğurur. Her zaman ya bir taraf veya iki taraf birden aksayacaktır. Bu zaten daha sonraki yıllarda da görülmüştür.

Komisyon, 2 Ağustos'tan 15 Ağustos'a kadar Şumnu'da, Kılâk Mektebi'nde, 10 gün devam eden toplantılarında, verilen görevi dikkatle yerine getirmiş, daha sonra da, komisyonun aldığı kararlar Başmüftülük ile Hariciye ve Mezahip Bakanlığı tarafından tasdik edilerek yürürlüğe konulmuştur. (Hariciye ve Mezahip Bakanlığının tasdiki, 2006 sayı ve 29 Ağustos 1922 tarihini taşımaktadır).

Böylece, 1913 tarihli İstanbul Protokolü'nde öngörülen ve Türk devleti adına Talat Paşa tarafından imzalanan metne dayanılarak, Medresetü'n-Nüvvab 1922/1923 ders yılında Şumnu'da açılarak eğitime başlamıştır. Nüvvab okulunda okuyacak öğrenciler, medreselerden ve rüştiyelerden kabul olunurdu ve mahiyeti dolayısıyla okulun kız öğrencisi belirli bir zamana kadar yoktu (Ertürk ve Eminoğlu, 1993).

Şumnu Nüvvab Okulunun açılması ters zamana rastlamıştı. Türkiye'de Kurtuluş Savaşı kazanılmış, saltanat kaldırılmıştı. Ertesi yıl cumhuriyet ilan edilecek, 1924 yılında da halifelik kaldırılacak ve Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlet olacaktı. Türkiye'de medreselerin kapatıldığı, eğitimin birleştirildiği bir zamanda Bulgaristan Müslümanları için *medrese* adıyla bir yüksekokul açılması, Türk tarihinin akışına ters görünüyordu. Bulgaristan'daki Türk eğitimi, o güne kadar hep anavatan Türkiye'deki eğitim sistemine paralel gelişmişti. Türkiye'deki medreseler kapatılırken Bulgaristan'da "Nüvvab" adını taşıyan bir okul açılmıştı (Şimşir, 1986).

3. Medresetü'n-Nüvvab'ın Eğitim Kademeleri – Tâli ve Âli

Kadı vekili ve müftü yetiştirmek maksadıyla açılan Medresetü'n-Nüvvab, Tâli ve Âli olmak üzere iki bölümden müteşekkildi. Tâli kısmı lise, Âli kısmı ise yüksekokul seviyesinde idi. Tâli kısmına ancak 1932-1933 ders yılı sonunda Maarif Bakanlığı'nca lise statüsü verildi. Başlangıçta öğretime Tâli kısmı ile başlanmış, Âli kısmının ise ancak 1930'da 8. öğretim yılında mümkün olabilmıştır. Yani Nüvvab, ortaokuldan sonra 5 ila 8 yıl arasında eğitim öğretim

veriyordu. Âli kısmın açılışından sonra yalnız bu kısım mezunları müftü olabiliyordu (Ertürk ve Eminoğlu, 1993). Bu okulun Tâli kısmına rüştiyeyi, Âli kısmına ise mezkûr medresenin Tâli kısmını ikmal etmiş bulunanlar kabul ediliyordu (Memişoğlu, 2002).

Esasen, Nüvvab'ın programı geniş konuları kapsayıcı olarak hazırlanmış, Türk Tarihi ve Türk Edebiyatı Tarihi gibi konuları da ihtiva etmiş olmasına rağmen, Nüvvabı sadece din okulu diye yanlış tanımlayanlar da olmuştur. Bu medresede Arapça, Türkçe ve dinî eğitim yapılıyordu. Yüksek bölümde verilen dersler, Kahire'deki el-Ezher Üniversitesi'ndeki öğrenime benzemektedir. 1927 yılına doğru Medresenin Arapça öğretmenliğini Muhammed Abduh'un eski bir öğrencisi olan Şeyh Yusuf Ziyaeddin yapmıştır (Popovic, 1995).

Medresetü'n-Nüvvab'ın açılışından sonraki ilk yıllarda devrin önde gelen şahısları üç gruba ayrılmışlardı. Birinci grupta, açıkça söylememelerine rağmen dini eğitim yapılmasına karşı olanlardır. Bu grup Türkiye'de 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunundan sonra faaliyetlerini, Nüvvab'a yönelik eleştirilerini iyice arttırmışlardır. Bunların arasında *Deliorman* gazetesinin sahibi Mahmud Necmeddin (Deliorman), *Rodop* gazetesi sahibi M. Lütfi Takanoğlu, *Yenisöz* ve *Savaş* gazetelerini neşreden Besim Hilmi Çakaloğlu gibi kişiler vardır.

İkinci grupta ise bazı medrese hocaları yer almaktadır. Bunlar genelde Nüvvab'ta hoca olmayı umup da olmayan kimselerdir. Mustafa Hilmi, Kıvamuddin bin Nur Muhammed ve Şumnu Müftüsü Hüseyin Hüsnü bu grupta yer almaktadır. Bunların gayeleri "ihtiyâcât-ı asriyyeyi tatmîne muktedir ulemâ yetiştirecek" okul kurmaktır. Bu grubun diğer bir isteği de Medrese-i Aliyye'yi kapatmamak ve onu Nüvvab'ın rüştiye (orta) kısmı haline getirmek, yani okulu 12 yıllık yapmaktır. Bu istekleri resmen olmasa da gerçekleşmiş sayılır. Çünkü ilerleyen yıllarda Medrese-i Aliyye ve onun gibi bir kaç medrese Nüvvab'a mahraç yapılarak, orta kısım olarak addedilmişlerdir.

Üçüncü grup ise Nüvvabçı mutedil grup diyebileceğimiz kimselerdir. Bunlar arasında Emrullah Efendi, Mustafa Hayri, Şeyh Yusuf Ziyaeddin Ezherî, Eski Cami Müderrisi Hattat Ali Rıza, Vakıflar Müdürü Mehmet Celil ve Süleyman Sırrı vardı. Bu grup Nüvvab'a olan ihtiyacı iyice anladıklarından - belki de bazılarının orada hoca bulduklarından dolayı - Nüvvab'ın olduğu gibi eğitime devam etmesini istiyorlar ve bunun mücadelesini veriyorlardı (Keskiöğlu, 1985).

Medresetü'n-Nüvvab'ın açılışı üç grubu bir biriyle karşı karşıya getirmiş. Ancak burada Emrullah Efendi'nin metaneti, mücadele ve mücahadesi Nüvvab'ın kapanmayarak eğitime devam etmesinde büyük rol oynamıştır (Ahmed, 2002; Medeniyet, 1941).

3.1.Tâli Kısmının Açılışı

Bulgaristan'ın 1878 yılında bağımsız bir prenslik haline gelişinden itibaren konuşulmaya başlanan, 1913 İstanbul Muahedesiyle ilk adım atılan Medresetü'n-Nüvvab dinî ve fennî ilimleri beraber tahsil etmek, memleketin Müslümanlarına İslâmiyet'in mesut asırlarındaki refah ve kudretini vermek için asrî bir medrese ve İslâmî eğitim kurumu olarak açılmıştır (Ahmed, 2001).

Başmüftü Süleyman Faik Efendi'nin "tarih-i irfanımızda bir inkılâp" olarak tarif ettiği Medresetü'n-Nüvvab'ın beş yıllık Tâli Kısmının resmî açılışı 27 Kasım 1922 tarihinde Türk eğitim ve kültür merkezi olarak bilinen Şumnu kasabasında olmuştur. Açılışa Başmüftü Süleyman Faik, bazı bölge müftüleri, Dini Kurumlar ve Vakıflar Müdürü Mehmed Celil, Başmüftülük Hukuk Danışmanı Mehmed Rasim, Adalet Bakanı PetirYanev ve Mezâhip Müdürü katılmışlardır (Ahmed, 2001).

Medresetü'n-Nüvvab'ın idaresine ve yapılacak olan tedrisata dair 1920 yılında hazırlanmış olan program Başmüftülüğün tasvibini, Hariciye ve Mezahip Nezaretinin de 29 Ağustos 1922 tarihli 2006 numaralı onayını aldığı için okuldaki idare ve tedrisat buna göre olacaktı. Teşkil edilen iki sınıfa 45 rüştiye öğrencisi ve mezunu alınmıştı. Nüvvab'a müdür olan Emrullah Feyzullah, müdüriyetinde bulunduğu Şumnu Medrese-i Aliyyesi öğrencilerini Nüvvab'a kaydetmişti. Nizamnâme-i Esâsî'nin 15. maddesi gereğince okulun denetim ve teftişi Başmüftülüğe havale edilmiştir. Meslekî ve din derslerini ilâhiyatçı hocalar vermiş. Fen derslerini verenler ise Süleyman Memiş, Âtîf Şeyh Kâmilov ve Ahmed Kemal gibi sahasının uzmanı hocalar imiş (Ahmed, 2001).

Nüvvab okuluna açılışından sonraki ilk yıllarda yöneltilen diğer bir tenkit ise asrî, çağdaş, modern olmamasıdır. Bu da gerçeklerin hilâfında bir hükümdür. Çünkü Nüvvab okulunun programı günümüz İslâm dünyasının dinî okullarının programlarıyla hemen hemen aynıdır.

3.1.1. Tâli Kısmında Okunulan Dersler

Tali Kısmın 1920 yılında hazırlanan haftalık ders programı şu şekildedir:

Tablo 1: Haftalık ders programı

NO	DERSLER	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5.Sınıf
1	Kur'ân-i Kerim	2	1	-	-	-
2	Fıkıh	2	3	4	4	4
3	Arap Dili ve Edebiyatı	6	5	5	3	4
4	Fars Dili ve Edebiyatı	2	1	1	1	1
5	Türk Dili ve Edebiyatı	3	3	3	2	2
6	Bulgar Dili ve Edebiyatı	2	2	3	2	2
7	Coğrafya	2	2	-	-	-
8	Tarih-i İslâm ve Umûmî	2	2	2	2	-
9	Ulûm-u Riyâziyye (Matematik)	2	3	3	2	-
10	Ulûm-u Tabîiyye (Tabiat İlimleri)	2	1	1	2	-
11	Hikmet (Fizik) ve Kimya	-	-	2	2	2
12	Mantık ve Âdâb	-	-	-	2	-
13	Kelâm	-	-	-	-	5
14	Fenn-i Tedrîs ve Terbiye (Pedagoji)	-	-	-	5	5
15	Bulgar Kanunları	-	-	-	1	2
16	İlm-i Ahlâk	-	-	-	-	1
17	Bulgar Tarihi ve Coğrafyası	-	2	3	-	-
18	Hüsn-ü Hat (Güzel Yazı)	1	1	-	-	-
19	Resim	1	1	-	-	-
	Toplam	27	27	27	28	28

Medresetü'n-Nüvvab Nizamnamesinin 14. maddesine göre, medresenin Tâli ve Âli kısımlarının ruus imtihanları hocaların yanında Başmüftülük, Dış ilişkiler ve Mezhepler Bakanlığından gelecek birer murahhas üyenin katılımıyla oluşturulacak bir komisyon tarafından icra edilmek zorundadır.

1.) Tertil-i Kur'an-ı Kerim

Dersin amacı: Bu dersin medresede okutulma amacı talebelerin Kur'an'ı öğrenerek Allah'ın rızasına kavuşmasını, kendilerine dinleyenlere manevi bir haz kazanmalarını sağlamaktır.

Dersin müfredatına göre ilk sene haftada iki saat sübhaneke, tahiyat, salâvat ve kunut duaları ezberletilecektir. Bunun yanında tecvit kuralları öğretilerek Amme cüzü ve Tebareke süresi ezberletilecektir. İkinci sene ise dersin sayısı haftada ikiden, bir saate düşürülmekte - Vakıa, Rahman, Fetih ve Yasin sureleriyle beraber bazı ayetler ezberletilmektedir.

2.) Fıkıh

Dersin amacı: Kişinin karşılaştığı durumlarda yararına ve zararına olanları ayırabilme kabiliyetini kazandırmak esas amaçtır. Bunun bir uzantısı olarak

kişinin ibadet ve muamelatta tüm yapıp etmelerini şeriata uygun olarak yerine getirebilmesini sağlamak da yine dersin amaçları arasındadır.

Ders ilk sene haftada iki saat, ikinci sene haftada üç saat, üçüncü, dördüncü ve beşinci seneler haftada dörder saat okutulmak üzere konulmuştur. Birinci ve ikinci seneler Halebî adlı kitabın ilk yarısı, üçüncü sene ise diğer yarısı okutulmaktadır. Dördüncü ve beşinci seneler ise Muhtasar-ı Kudûrî kitabı okutularak fıkıh eğitimi tamamlanmaktadır (Nizâm-nâme-i, 1924).

3.) Arap Dili ve Edebiyatı

Dersin amacı: Arap dili ve edebiyatından istifade edebilmek, meşhur Arap edebiyatçıları eserleriyle tanışmak ve hem yazılı hem de sözel olarak meramını anlatabilmek dersin başlıca hedeflerindedir.

Dersin ilk senesindeemsile-i muhtelif ve muttaride tasrifi, sūlasimücerred, sūlasimezid, rubai mücerred, rubai mezid, rubai mücerred ve mezide eklenen baplar, bu bapların bina ve anlamları, semai mastarları vezinlerinin ezberlenmesi, sıfat-ı müşebbehe vezinleri, i'lal kuralları okutulmaktadır. Bu okutulan derslerin yanında kısa cümlelerden oluşan bir okuma kitabı tatbik sadedinde okutulmaktadır. İkinci sene ders saati beşe düşmektedir. Nahivle ilgili olarak kelime ve kısımları, âmilin tarifi kısımları ve şartları, nesh edenlerin taksimleri ve her kısım hakkında detaylıca bilgi verilmesi, mamulun tarif ve taksimi ve her bir kısmı hakkında gerekli bilgiler, irabın tarifi ve kısımları okutulmaktadır. Okuma ve öğrenilen kuralların uygulanmasını yönelik olarak kısa cümlelerden oluşan okuma kitabıyla ders takviye edilmektedir. Üçüncü senede ders saati yine beş ile sınırlıdır. Mebniler ve kısımları, marife ve nekiranın tarifi, irabın kısımları, merfular, mensuplar ve mecrurların kısımları, tarifleri detaylı bir şekilde işlenmektedir. Önceki senelerde olduğu gibi üçüncü senede de öğrencilere uygun gelen bir okuma kitabı ile ders desteklenmektedir. Dördüncü senede dersin saati üçe indirilmiş ve Arap Edebiyatı ve okuma dersini içermektedir. Arap edebiyatında ilmi vaz', hakikat ve mecazın tarifi ve kısımları, belagatten mecaz-ı mürsel, istiare ve kinaye bahisleri okutulmuştur. Okuma dersinde ise kısa bir edebiyat kitabı tedris edilmiştir. Beşinci senede ders saati dörde çıkarılmıştır. Bazı edebiyat eserleri okutulmuş ve Arap Dili ve Edebiyatı tarihine ağırlık verilmiştir (Nizâm-nâme-i, 1924).

4.) Fars Dili ve Edebiyatı

Dersin amacı: Farsçanın Türk Dili ve Edebiyatı üzerindeki tesiri ve çok zengin bir edebiyata sahip olması gibi özellikleri dikkate alınarak öğrencinin bu

dile olan muhabbetini artırmak ve bu dilin önemli kurallarını meşhur Fars edebiyatçılarından eserlerinden seçilecek olan eserlerle öğretmek dersin temel hedefi olarak belirlenmiştir.

Müfredat: Birinci sene haftada iki saat, diğer seneler ise birer saat okutulan ders, harfler, kelime, isim, fiil, mastar, çoğul ekleri, zamir, sıfat, sayılar, atıf, edatlar gibi Farsçanın en temel mevzularının öğrenilerek Fars dili tarihinde şöhret bulmuş eserlerden seçilecek parçalar üzerinde tatbik edilmesini içermektedir (Nizâm-nâme-i, 1924).

5.) İslam Tarihi

Dersin amacı: İnsanlığın mutluluğunu sağlamada İslamiyet'in yeterli olduğu fikrini öğrencilere göstermeyi hedefleyen İslam Tarihi dersi, cahiliye Araplarından başlayarak Peygamber efendimizin hayatı, sahabenin hayatı ve bu devirlerde yaşayan büyük kişilerin hedeflerini öğrencilere anlatmak, bir milleti yükseltecek ilkeleri göstermek, tarih boyunca yaşamış farklı Müslüman milletlerin tarihini anlatmaktır.

Müfredat: Birinci sene haftada iki saat- tarih, mebde-i hilkat, arz ve âlem, insan, Arabistan, Arapların ahvâl-i içtimâiyeleri, zuhuru İslâma'a doğru Araplar, zuhuru İslâma'a doğru Romalılar, zuhuru İslâma'a doğru İranlılar, velâdet-i Muhammediye, Hz. Peygamber'in ebeveyni, Hz. Peygamber'in Ebû Talip ile beraber Şam'a seyahati, Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile teehhülü, Hz. Peygamber'in bina-yı Kâbe'de hakemliği, Hz. Peygamber'in bi'setine kadar hülâsa-i hayatı, Kureş'in din-i İslâm'a karşı ilk vaziyeti, ashâb-ı kirâmın Habeş'e hicretleri, Hz. Peygamber'in Taif'e azimet ve avdeti, mirâc-ı Nebevî ve namazın farziyeti, ashâb-ı kirâmın Yesrib'e hicretleri, dârünnedve kararı ve hicret-i Nebeviye, ilk mescit, Mescid-i Nebevî'nin inşası, tahvil-i kible, orucun farziyeti, Bedir muharebesi, Uhud muharebesi, Medine etrafındaki Yahudiler ve Hz. Peygamber'in onların hakkındaki siyaseti, Benî Kaynuka Yahudileri'nin tehciri, Ahzab gazvesi, Beni Kurayza seferi, Hz. Peygamber'in rahipler ve bilumum Hristiyanlar hakkında neş ettiği beyanname, Hudeybiyemusalahası, Hayber'in fethi, umretü'l-kazâ, feth-i Mekke, Huneyn, Evtas, Taif seferleri, Hz. Peygamber'in müellefetü'l-kulûba olan muamelesi, Tebük gazası, Taiflilerin ve bütün Arabistan'ın ihtidasi, haccetü'l-veda, Üsâme ordusu, Hz. Peygamber'in dâr-ı bekâları, Hz. Peygamber'inevâc-ı mutahhareleri, Hz. Peygamberin evlâdı mükerrerleri okutulmuştur.

Hulefâ-i Râşidin: Hilâfet hususunda vukua gelen ihtilaf ve Hz. Siddîk'in hilâfeti, Cem-i Kur'an, Irak ve Şam

seferlerine mübaderet, Hz. Halid'in Şam'a memuriyeti, Yermük muharebesi, Hz. Siddîk'in vefatı, Hz. Ömer'in hilâfeti, Şam fütûhatı, Kûfe ve Basra şehirlerinin tesisi, Hz. Ömer'in Irak'ta dâhiyane idaresi, Hayber Yahudilerinin tehciri, Amr b. Âs'ın Mısır'ı fethi, Hz. Ömer'inşehâdeti, ashâb-ı şûra ve Hz. Osman'ın hilâfeti, Hz. Ali'nin hilâfeti, ilk fitne, Cemel vakası, Sıffin kavgası, Hz. Ali'nin şehadeti, asr-ı saadet nihayetinde ahvâl-ı ümmet, hulefâ-i râşidin devrinde hükûmet ve ahval-ı ümmet, fütûhat-ı hâriciye, siyaset-i dâhiliye, idâre-i mâliye, umûr-ı adliye, umûr-ı askeriye, hayat-ı içtimâiye ve medeniye.

Emeviye: Hz. Muaviye, Rum muharebatı, Hz. Muaviye'nin vefatı, Yezidb. Muaviye, Kerbelâvâkia-i faciâsı, Abdullah b. Zübeyr ile Yezid'in muharebeleri, İkinci Muaviye'nin hilâfeti, Mervan'ın intihâbı, Muhtarüssekafi ve Irak'taki vukuatı, Mervan'ın vefatı, Muhtar ile Abdülmelik'in muharebesi, Muhtar ile Abdullah b. Zübeyr'in muharebesi, Abdülmelik'in Irak'ı istilâsı, Haccac'ın Hicaz'a memuriyeti ve Abdullah b. Zübeyr'in şehadeti, Haccac ve Irak, Abdülmelik'in vefatı, Bizans'ın muhasarası, halife-i salih Ömer b. Abdülaziz hazretlerinin hilâfeti.

6.) Mantık ve Adab

Dersin amacı: Tartışma ve yazıda dengeyi muhafaza etmek, meramını serbest ve hatasız bir şekilde ifade etmek, kitapları eleştirel bir şekilde mütalaa etmek dersin amaçlarındandır.

Dördüncü sene haftada iki saat okutulmaktadır.

Mantık: delalet, külliyyat-ı hamse, kavli şarih, önermeler ve kıyas konuları işlenmektedir.

Adab: men', muaraza, nakz konuları ele alınmaktadır.

7.) Eğitim bilimi ve Psikoloji (ilm-i terbiye ve ruhiyat)

Dördüncü sene haftada beş saat okutulmaktadır.

Eğitim Bilimi ikiye ayrılmaktadır: Pratik Eğitim Bilimi ve Teorik Eğitim Bilimi.

Pratik Eğitim Bilimi'nin konuları şunlardır: Eğitim Bilimi'nin konusu, gayesi, kısımları, eğitim ve öğretimin şekilleri, ev terbiyesi ve yurt terbiyesi öğretilmektedir. Bunun yanında yetimhanelerde ruh hastalığı olanlara, saralıllara, sağır, kör ve sinir hastalıklarından mustarip çocuklara özel okullarda kabul edilen eğitim ve öğretim metotları da dersin içeriğindedir. Resmi okulların birey, aile ve toplumla ilişkisi ve bu bağlamda hükümet ve din âlimlerinin iptidaiye, rüştiye, idadiye, medresetu'l-kudat, ticaret, ziraat, daru'l- muallimin, daru'l-funun gibi okullara etkisi de derste incelenen konular arasındadır.

Teorik Eğitim Biliminin konuları ise şunlardır: Eğitim etkisinin sınırları, bireyin özel durumları, şahsi ve irsi eğilimleri, harici etkilerden çevre, iklim, din, millet ve hükümetin bireyin eğitime etkisi dersin ana konularını oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra eğitim etmenleri arasındaki ilişki, mizacın olgunlaşması için gereken şartlar, örnek bir kişilik için gereken hareketler, sevgi, duygusallık ve yalan gibi eğitimbilimiyle ilgili konular işlenmektedir. Eğitimin yanında öğretim bilimi, öğretimin konusu ve amacı, öğretim ve eğitim arasındaki münasebet, öğretimde kullanılacak haftalık programlama, ders konularının işlenmesi, soru ve cevaplı öğretim metodu, öğretim sırasında merak uyandırmak, derste disiplini sağlamak, öğrenci-öğretmen ilişkisi gibi usuller öğretilmektedir

Psikolojinin konuları bunlardır: Konusu usulleri, eğitim ile münasebeti, duyular ve tasnifi, idrak, zihin, hayal gücü, irade, iradenin kökeni, iradenin akli ve hissi güçler üzerindeki etkisi, arzu, alışkanlıklar gibi konularla işlenip psikolojik hastalıklar ve çocukların psikolojik durumları hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır (Nizâm-nâme-i, 1924).

8.) Eğitim Tarihi ve Öğretim Metodu

Bu ders okulun beşinci senesinde haftada beşer saat olarak okutulmuştur. Eğitim tarihi ile ilgili olarak konusu, kaynakları, Isparta ve Atinalılarda eğitim, Sokrates, Eflatun ve Aristo'da eğitim, Romalılarda eğitim, Hıristiyanlarda okullar, İslamiyet'te eğitim - ilkokullar, Doğu, Batı ve Afrika'da Eğitim, Ortaçağ Avrupa okulları derste incelenen konular arasındadır. Hümanizm, Protestanlık gibi akımların okullara etkisi, Montaigne, Locke, Rousseau gibi filozofların eğitimle alakalı görüşlerine yer verilmiştir. Ayrıca Müslümanların Bulgaristan'da öğretim teşkilatı ve geçirdiği merhaleler bu ders kapsamında işlenmektedir. (Sadece Müslüman düşünürlerin eğitimle alakalı görüşleriyle yetinilmemiş, bunun yanında orta çağa ve çağdaş dönem batılı eğitim bilimcilerin eğitimle alakalı görüşlerine de yer verilmiştir.)

Öğretim Metodunun konuları ise şunlardır: Dini ilimlerde öğretim metodunun tarihi, Peygamberlerin hayat hikâyelerinin önemi, Türkçenin öğretim usulü ve öğretimin amacı, farklı lehçeleri, okumak ve yazmak hususunda hazırlık ve alıştırma, gramer okumanın amacı, serbest konular hakkında kompozisyon yazmak ve konu seçme, matematik dersinde izlenecek metot ve tarihçesi, geometri dersinde izlenecek metot, coğrafya dersinde

izlenecek metot ve tarihçesi, tarih dersinde izlenecek metot ve tarihçesi, felsefe ve kimya dersinde izlenecek metot ve bu derslerin işlenmesinde güdülen amaç, müzik öğretim metodu ve tarihçesi, resim öğretim metodu ve tarihçesi, el işlerinin öğretimi ve tarihçesi gibi okulda öğretilen derslerin metotları, ilmin tarih içerisindeki yeri bu dersin kapsamına girmektedir (Nizâm-nâme-i, 1924).

9.) Kalam

Öğrencilerin kalbinde fitri olarak bulunan İslam akidesini sağlamlaştırmak, icmali imandan tafsili imana geçişi sağlamak, dine karşı muhabbetlerini artırmak, batıl inançlardan uzaklaştırmak, batıl din mensupları ile mücadele ve onlara karşı dini müdafaa metotlarını göstermek kalam dersinin ana amaçlarındandır.

Kalam dersinde işlenen genel konular, dersin konu ve amacı, insanın dine ihtiyacı, iman esasları, Allah'ın varlığını ispat, materyalist felsefenin âlem anlayışının eleştirisi, teslis inancının eleştirisi, mucizelerin ispatı, kıyamet alametleri gibi İslam tarihi boyunca geniş tartışmalara konu olmuş meselelerdir (Nizâm-nâme-i, 1924).

10.) Ahlak ilmi

Öğrencilere kâmil bir insanın niteliklerinden olan güzel ahlakın tarifi ve kötü ahlaktan ayrılmasının gerekliliğini anlatarak kendilerinde tam manasıyla ahlaklı bir kişi olma hevesini uyandırmak dersin amacıdır.

Beşinci senede haftada bir saat olarak okutulan ahlak ilmi dersinde, insanın maddi ve manevi boyutları, diğer canlılar arasında insanın konumu, ahlakın tanımı ve konusu, bedensel ve ruhsal terbiye, evlilik ve mahiyeti, aile hayatı, anne-baba hakkı, akraba ve komşulara karşı sorumluluklar, dini ve milli hissiyat gibi konular işlenmekteydi (Nizâm-nâme-i, 1924).

Yukarıda detaylı bir şekilde müfredatını verdiğimiz derslerin yanı sıra pedagoji derslerinin mükemmel olabilmesi için Şumnu Darü'l-Muallimin Müdüriyeti ve Eğitim Bakanı ile mutabık kalınarak Darü'l- Muallimin tatbikat muallimlerinin kendi mekteplerinde Nüvvab Okulu talebelerine tatbikat dersleri göstermeleri de temin edilmiştir. Sonraları bazı ilâveler yapılmış, okulun Tâli kısmı lise olarak tanınınca programda ayrıca kozmografya (matematik) (Keskiöğlü, 1985), malûmat'ı medeniye (kanun) (Memişoğlu, 1995), beden eğitimi, müzik gibi derslere de yer verilmiştir. (Memişoğlu, 2002).

Tâli Kısım mezunları imam ve hatiplik ile birlikte şer'iyye kâtipliği yapma hakkını da elde ettikleri için okulda Fıkıh dersine büyük önem verilmiştir. Nüvvab'ın Tâli Kısımının medrese olduğunu hatırlatan da zaten Fıkıh, Arapça ve Kelam dersleridir. Kelam dersine ehemmiyet medreselerin alâmet-i fârikasıdır. O yüzden Nüvvab'ta da bu derse son sınıfta haftada beş saat olmak üzere yer verilmiştir. Okulda Bulgarca olarak yalnız Bulgar Dili ve Edebiyatı, Bulgar Tarihi ve Coğrafyası ve Bulgar Kanunları okutulmuştur. Bu dersler genelde Bulgar öğretmenler tarafından tedris edilmiştir. Okulun amaçlarından biri muallim yetiştirmek olduğundan pedagoji dersinin okunması da şart olmuştur. Nüvvab gibi bir okulun programında İslâm dininin temellerinden Hadis ve Tefsir derslerinin bulunmaması çok büyük bir eksikliklerdir (Ahmed, 2001).

Buraya kadar bahsettiğimiz dersler 1920'de hazırlanan programda mevcut olanlardır. Ancak bu programda zaman zaman değişiklikler yapılmıştır. Meselâ Farsça dersi kaldırılmış ve onun yerine Fransızca konmuş. Aynı zamanda Arapça okutulan dersleri, Türkçe okutulmaya başlanmıştır (Kılıç, 1989).

3.1.2. Tâli Kısımında Takip Edilen Ders Kitapları

Nüvvab okulunun büyük bir eksikliği kitapsızlıktır. Bu durumda Osman Kılıç'ın ifadesiyle: "Yeteri kadar ders kitabımız yoktu. Okulda "el matbaası" çalışıyordu. Öğretmenler not hazırlar, öğrenciler de bunu deftere geçirirdi." (Kılıç, 1989). Okulun açılışında takip edilecek kitap pek mevcut değilmiş. İlk zamanlarda dini derslerde klasik eserler takip ediliyor, Halebi ve Kuduri'nin kitabı gibi, ancak eseri yalnız hocanın kullanma imkânı oluyormuş. Okulda dersler önce takrir edilir, sonra müzakere edilir, eğer tatbik imkân varsa, tatbik de edilir. Ancak bu usulü bütün hocalara ve derslere tamim etmemek gerekir. Nüvvab'ın ayaklarının üstünde durmaya başlamasından sonra hocalar takrir ettikleri ders notlarını bastırmaya başlamışlardır (Kılıç, 1989). Nüvvab Tâli Kısmı için basılan kitaplar şunlardır:

Vahdâniyyet-i İlâhiyye Bürhânları, (Şumnu 1930), *Dinî Terbiye ve Âdâb-ı Muâşeret* (Şumnu 1936) isimindeki bu iki kitap Yusuf Ziyaeddin Ezherî tarafından kaleme alınmıştır. Bunlar ders kitabı olmasa bile müellifin tedris ettiği Kelâm ve Ahlâk derslerine yardımcı kitap olacak mahiyettedirler. 1940 yılında Nüvvab hocaları birçok ders kitabı neşretmişlerdir.

Süleyman Sırrı, Hafız Nazif ve Osman Seyfullah birlikte Nüvvab'ın 1. sınıfı için Arapça dersi kitabı olarak *Kavâidü'l-Arabiyye*'yi hazırlamışlardır. Yine Süleyman

Sırrı ile Hafız Nazif 4. sınıfın Türk Edebiyatı dersine yardımcı kitap olarak *Müntahabât*'ı hazırlamışlardır. Yusuf Ziyaeddin Ezherî 8. sınıf için *İlm-i Ahlâk* kitabını hazırlamış, Beytullah Şişmanoğlu ise 1940'ta 5. sınıf için *İlm-i Hayvânât*, 1942'de *İlm-i Nebâtât* kitaplarını yayınlamıştır. Genel Tarih dersi hocası İbrahim Hakkı 1940 yılında *Tarih-i Umûmî - Kurûn-u Ülâ*, 1941'de *Tarih-i Umûmî - Kurûn-u Vustâ* isimli kitapları tabettirmiştir. Eski Nüvvab hocası Mustafa Hayri de 1940 yılında Sofya'da *Muktataf* isimli Arapça kitapta öğretmen iken okuttuğu ders notlarını bastırmıştır.

Bu kitapların içeriğinin tamamına yakın bir kısmı iktibas edilmiştir. Bu eserlerin içeriği Nüvvab'ta tahrir edilen derslerin seviyesini tespit etmek açısından çok önemlidir. Bunlardan başka kitapların var olması da mümkündür, ancak bizim onlara ulaşma imkânımız olmadı (Ahmed, 2001).

Bu farklı dersleri okuyup okuldan çıkanların bir bölümü Bulgaristan müftülükleri örgütünde, bir bölümü de öğretmen olarak Türk ilk ve ortaokullarında görev alıyorlarmış. Okulun yüksek bölümü açılıncaya kadar, beş yıllık öğretim gördükten sonra Nüvvab'tan çıkanlar müftü de olabiliyorlarmış (Şimşir, 1986).

1928'de Dâru'l-Muallimîn'in kapatılmasıyla meydana gelen öğretmen açığının karşılanması için 1932-33 ders yılı sonunda Tâli kısmına resmen lise statüsü verilmiş ve buradan mezun olanlara Türk okullarında ilkokul öğretmen olma hakkı tanınmış (Günay, 2006).

Böylece Nüvvab Okulu'nun Tâli kısmından 1926-1947 döneminde mezun olan 676 Müslüman gencinin çoğunluğu imam, hatip, şer'iyeye kâtibî ve ilkokul okul öğretmeni olarak görev almışlar ve İslam Din eğitimine ve kültürüne önemli katkıda bulunmuşlardır (Ertürk ve Eminoğlu, 1993).

3.1.3. İmtihanlar

Medresetü'n-Nüvvab'ın Tâli ve Âli kısımların ruus imtihanları, Başmüftülük, Hariciye ve Mezahip Nezaretî'nin birer murahhasının huzuruyla öğretim heyetinden oluşan bir komisyon tarafından icra olunur (Nizâmnâme-i, 1924).

3.2. Âli Kısımının Açılışı

İlk olarak 1922'de birinci ve ikinci sınıfları teşekkül eden bu okulun 5 yıllık Tâli kısmı, 1930 yılında ise bunun üstünde Âli kısım denilen yüksek bölümü de açılmıştır. Maddî imkânsızlıklar, yeterince öğrencinin bulunmaması ve devletin izlediği siyaset gibi nedenler okulun geç açılmasına sebep olmuştur. Okulun açılışını o zaman Başmüftülük makamında bulunmakta olan Hüseyin Hüsnü Efendi yapmıştır. Nüvvab'ın bu kısmında eğitim süreci üç yıldan ibaret olup Bulgaristan Müslümanlarına ulûm-ı şer'iyeye ve memleketin nizam ve kanunlarına vâkıf, muktedir müftü yetiştirmek üzere açılmış bir eğitim kurumudur. Yani bu kısmı bitiren doğrudan müftü veya naip olma hakkını elde eder. Âli kısma kaydolunacak öğrenciler mutlaka Nüvvab'ın Tâli kısmını bitirmiş olmaları gerekmektedir (Nizâmnâme-i, 1924).

Nüvvab'ın her iki kısmında eğitim ücretsizdir. Öğrenciler okul yurdunda yatılı olarak kalmaktadır. Medresenin Âli kısmının da kendine has bir müdürü bulunmaktadır. Bu kısımda eğitimin ağır olması sebebiyle pek fazla öğrenci kaydını yaptıramamıştır (Popovic, 1995).

3.2.1. Âli Kısımında Okunulan Dersler

Âli Kısımında okunacak dersler daha 1920 yılındaki Programda yer almış, lakin müfredat hazırlanmamış. O yılında hazırlanan programda şu dersler yer almaktaydı (Nizâmnâme-i, 1924):

Tablo 2: 1920 yılındaki programda yer alan dersler

Sınıf	1. Sene	2. Sene	3. Sene
DERSLER	Fıkıh	Fıkıh (Dürer)	Fıkıh (Dürer)
	Mecelle	Mecelle	Mecelle
	Sakk (İslâm usulü)	Sakk (İslâm usulü)	Usûl-ü Fıkıh
	Ferâiz	Usûl-ü Muhâkemâtı Şer'iyeye	Ahkâm-ı Evkâf
	Medhal-i İlm-i Hukûk	Usûl-ü Fıkıh	Bulgar Kavânîni
	Usûl-ü Fıkıh	Bulgar Kavânîni	Hukûk-u Düvel
	Bulgar Kavânîni	İlm-i İktisâd	Hukûk-u İdare

1920 yılında hazırlanmış olan ders programında zaman zaman değişiklikler olmuş, fakat bunlar nicelik açısından değildir. Yani değişiklikler ders saatlerinin artıp eksilmesi yönünden olmuştur. Bu değişikliklerden biri Emrullah Efendi'nin Yusuf Ziyaeddin Ezherî'nin de fikir ve mütealâsını alarak yapılacak değişiklikleri Başmüftülüğe bildirdiği 178 numaralı 2.VIII.1939 tarihli mektupta görülmektedir. Bu mektupta Talî Kısımda okutulması gereken Kelâm ve Fıkıh derslerinin öğrencilerin kavrayabilmesi için daha ayrıntılı işlendiğinden bütün konuların verilemediğinden söz edilmekte ve binaen aleyh şu değişikliklerin yapılacağı bildirilmektedir: Mecelle'nindava, ikrar, beyanat, yemin ve kaza konuları *Dürrer*'de de tekrarlandığından Âli Kısımın 1. ve 2. sınıflarında okutulan Mecelle dersi kaldırılmış. Bunun yerine ise 1. sınıfta okutulan 4 saat Fıkıh dersi 5 saat yapılmış ve 2 saat da Kelâm dersi konulmuş. 2. sınıfta ise 2 saat Kelâm dersi konulmuş ve var olan 4 saat Fıkıh dersine daha 2 saat eklenmiş (Ahmed, 2001). Aynı zamanda Tefsir ve Hadis gibi dersler de sürekli okutulmakta olan dersler arasına yer almıştır. 1940 yılından sonra okulda Teşri Tarihi isminde bir ders de okutulmuştur (Hatiboğlu, 2007).

3.2.2. Âli Kısımında Takip Edilen Ders Kitapları

Âli Kısımın derslerini özellikle Ezher Üniversitesi'nde eğitim görmüş olan Yusuf Ziyâeddîn, Osman Seyfullah, Ahmed Hasan Davudoğlu, Mustafa Hayri, İsmail Mehmet (Ezherli), Ali Vasfi Bey gibi kimseler okutmuştur (Hatiboğlu, 2007). Nüvvab'ta İslâm hukuku ile ilgili derslerin büyük bir kısmı Arapça olarak okunmuştur. Dersleri veren hocalar ekseriyetle tam anlamıyla uzmandırlar. Âli Kısım'da Fıkıh dersinde Molla Hüsrev'in *Dürrer* isimindeki Osmanlı medreselerinde okunan klasik fıkıh kitabı okutulmuştur. Usûl-ü Fıkıh dersinde yine Molla Hüsrev'in *Gürrer* adındaki klasik eseri takip edilmiş. Bu ders Ezherî, Mehmed Emin, Hocaâde Mehmed Muhyiddin okutmuşlardır. Yusuf Ziyaeddin Ezherî bu derse dair 1941 yılında *Ed-Dürrerü'l- Muntekâh fî Şerhi'l-Mirkât fî İlm-i Usûlü'l-Fıkh* (Bektaşoğlu, 2005) – Arapça olarak – yayınlamış ve öğretmen ve öğrencilerin istifadesine sunmuştur. Hadis, Tefsir ve Ahkâm-ı Evkâf, derslerini Şeyh Efendi okutmuş ve okuttuğu Hadis dersine dair iki kitap yayınlamıştır. Bunlardan *Telhîsu'l-Füsûl Fî Usûli Hadîsi'r-Rasûl Sofya*'da yayınlamış.

Medresetü'n-Nüvvab Âli Kısımının İlm-i Hadis-i şerif dersine mukaddime olarak takrir edilen usûl-i hadise dair önemli konuları içermektedir. Osmanlıca olarak

hazırlanan bu kitabın içinde şu konulara yer verilmiştir: Hadisin tarifi, ilm-i hadisin faidesi, sahâbi, tabîî, muhadremîn, haber, eser ve senet, muhaddis, hafız, hakim, hadis-i merfu', hadis-i mevkuf, maktu', senet, metin, hadis-i muttasıl, hadis-i munkatî', hadis-i muallâk, hadis-i mürsel...vd. (Bektaşoğlu, 2005). Hadis metinlerine dair Arapça olarak yazılan eser ise 1000 hadis-i şerif ve şerhini ihtiva eden-Şumnu'da yayınlanan, 169 sayfalı *Ed-Dürrü'l-Munazzam*'dır. Okulda Mecelle (İslam Medenî Hukuku) dersini değişik sene ve sınıflarda Emrullah Efendi, Ali Vasfi Bey, Ezherî ve Osman Seyfullah (Keskiöğlü) okutmuşlardır. Sakk-ı Şer'î (İslâm usulü, şer'i akitler ve hüküm belgelerine dair bir hukuk ilmi) dersini Mustafa Hayri, Ezherî, Mehmet Halil (Öztürk) vermişler, Ferâiz dersini ise Mustafa Hayri, Mehmet Halil, Muharrem Abdullah (Devecioğlu) gibi hocalar okutmuşlardır (Ahmed, 2001).

Âli Kısımda Kelâm dersini Emrullah Efendi, Usûl-ü Muhâkemât-ı Şer'iyye dersini ise muhtemelen Yusuf Ziyaeddin Ezherî okutmuştur. Çünkü bu zatın 1937 yılında, 199 sayfalı Türkçe olarak Şumnu "Havadis" matbaasında *El-Usûlü'l-Mer'iyyefi'l-Mürâfaâti's-Şer'iyye* adında Usûl-ü Muhâkemâta dair kitabı basılmıştır. Bu eser, Şeyh Zeyd'in el- Mürâfeat'i ile Mısır'ın Usûlü Muhâkemât-ı Şer'iyesi esas tutularak Muînü'l-Hükkâm, Câmiu'l-Fusuleyn, Şemsü'l-eimme Serahsî'nin Mabsut'u, Hidâye'nin Şerhleri ve diğer muteber fıkıh kitaplarından istifade edilerek hazırlanmıştır. (Bektaşoğlu, 2005).

Buraya kadar anlatılanlardan görülüyor ki, okulda birçok İslam ve Bulgar hukuku dersleri genelde uzman hocalar tarafından okutulmuştur. Bu yüzden buradan mezun olanların hukuk formasyonu yüksek olmuştur. Bu kısmın mezunları müftülük, Başmüftülük ve kadılık yaparak okulun şöhretini arttırmışlardır. Âli Kısımın diğer bir hususiyeti de Nüvvab'a öğretim kadrosu yetiştirmek olmuştur.

4. Medresetü'n-Nüvvab'ta Yönetim

4.1. Müdürler

Medresetü'n-Nüvvab Nizamname-i Esâsî'sinin Müdürle ilgili bölümünde şunu zikrediyor:

- Medresetü'n-Nüvvab'ın üst ve alt kısımları birer müdürün idaresindedir. Müdürler medreseleri talim heyetiyle beraber yönetirler.

- Müdürler medreseleri hükümet ve halk nazarında temsil ederler.

- Talim heyetini toplantılara davet ederler ve toplantılara başkanlık ederler.
- Müfredatı tatbikini kontrol ederler ve Müftülük ile bakanlığın emir ve genelgelerini icra ederler.
- Medresenin demirbaş ve dosyalarını korurlar.
- Medresenin giderlerini kontrol edip uygunsuz bir durumda sorumlu tutulurlar.
- Ders döneminin başında öğrencilerin kayıt ve kabulleri, derslerin taksimi, haftalık ders programının düzenlenmesi yapılan sınavların idaresi, sınıf öğretmeleri ile nöbetçi öğretmenlerin tayininden müdürler sorumludur.
- Yeni vazifeli öğretmenlerle ilgilenir ve sık sık kontrol eder.
- Öğretmenlerin müfredatı tatbik edip etmediğini teftiş eder, bununla beraber sınıflarda öğretmenlerin eğitim tarzı ile ilgili gerekli yerde istişare ederek mülahazalarını bildirir.
- Öğretmenlerin ders çizelgelerini kontrol edip öğrencilerin ödevlerini tetkik eder.
- İhtiyaç görüldüğü takdirde öğretmenlere en fazla 5 gün izin verir, ayrıca devamsızlıklarını bir deftere kaydeder.
- Gelmeyen öğretmenlerin yerine diğer öğretmenler geçirilir.
- Medresedeki kâtip hizmetli gibi görevlerinin azillerini bitirir.
- Senede en az bir kere talim heyetinden seçilecek, murahhaslar ile beraber demirbaş defterleri ve fihristlerle mukabele ederek teftiş olunur.
- Haftada en az bir kere sınıfları ziyaret edip teftiş eder.
- Öğrencilerin başarı-başarısızlık ve ahlaki durumunu takip edip gerektiğinde velisine bilgi verir.

Müdür gerektiğinde sene içerisinde 5 gün izin alabilir. Bundan fazlası Başmüftülük tarafından verilebilir (Nizâmname-i, 1924).

Medresetü'n-Nüvvab Nizamname-i Esâsî'sinin 2. Maddesi, Medresetü'n-Nüvvab'ın Tâli ve Âli Kısımları birer müdürün idaresi altında bulunur. Ancak var olan belgeler Nüvvab'ta hiçbir zaman iki müdürün olmadığını göstermektedir. Okulun iki kısmı da her zaman tek müdür tarafından idare olunmuş.

Medresetü'n-Nüvvab müdürleri ve hocaları Başmüftülük tarafından atanmış, Hariciye ve

Mezahip Nezaretlerince bu atama onaylanırmış. Okulun açık kaldığı yirmi yedi senelik süre boyunca sırasıyla, Emrullah Efendi, Yusuf ZiyâeddinEzherî, Ahmed Hasan (Davudoğlu) ve düz liseye dönüştürüldükten sonra da Beytullah Şişman müdürlük yapmış (Hatiboğlu, 2007).

Okulun ilk müdürlük vazifesini Emrullah Feyzullah Bey yapmış. Kuruluşundan 1941 yılına kadar bu görevi yürütmüş. Ondan sonra Yusuf Ziyaeddin (Ezherî) müdür olmuş. 1944'te siyasi iktidarın değişmesi ile 1945'te Yusuf Ziyaeddin müdürlük görevinden alınmış. Yerine Ahmet Hasan (Davudoğlu) müdür tayin edilmiş. Medresetü'n-Nüvvab'ın liseye çevirildiği 1947 yılında Ahmet Hasan (Davudoğlu)'da değiştirilerek müdürlük görevi Beytullah Ahmet Şişmanoğlu'na verilmiş (Ertürk ve Eminoğlu, 1993).

4.2. Tâlim Heyeti Meclisi

Okulda idare, finans ve programla ilgili mühim kararları Hey'et-i Talimiye Meclisi (öğretim kurulu) alıyordu ve uygulanışını takip ediyordu. Kurula muallim ve müderrisler iştirak ediyor. Bu heyetin hak ve vazifeleri okulun Dâhili Talimatnamesi'nde şu şekilde beyan buyuruluyor:

- Medresedeki müderris ve muallimler, müdür veya vekilini başkanlığı altında bu meclisi oluştururlar.
- Bu meclis ayda en az iki kere müdür tarafından belirlenen günde toplanırlar. Tedris ve tâlim heyetini hakları ve vazifeleri:
- Bütünleme sınavlarının icrası için komisyon seçer.
- Eğitimde kullanılacak kitap ve diğer ders malzemelerini seçer.
- Öğrencilere has bir kütüphane tertip eder.
- Öğrencilerden zeki olanların daha yukarı sınıflar için sınav vermelerini karara bağlar. Sınıfta kalacak olanların kararını da yine bu meclis verir.
- Ders dönemi içerisinde öğrenci kayıt edilmesine karar verir.
- Ders dönemi sonunda Başmüftülüğe yollanacak raporu düzenler. Bu raporda medresenin her türlü ihtiyacı, kendi mülahazaları ve istekleri yer alır (Nizâmname-i, 1924).

4.3. Sınıf Öğretmenleri

Medresenin düzenini temin etmek için müdür tarafından her sınıfa bir sınıf öğretmeni tayin olunur. Vazifeleri şunlardır:

- Öğretmenler meclisinde alınan kararları özetleyip sınıf günlüğüne geçirir.
- Sınıf içinde meydana gelen sorunları bir karar alması için müdüre bildirir.
- Öğrencilerin ahlaki ve bedensel eğitimleriyle ilgilenir (Nizâm-nâme-i, 1924).

4.4. Öğretmenler

Müdür hocaların dışındaki öğretmenler de Bulgaristan Müslümanları'nın eğitim tarihi açısından mühim şahsiyetlerdir. Öğretmenler Başmüftülük tarafından atanır, Dışişleri Bakanlığınca da onaylanırdı (Kılıç, 2002). Medresetü'n-Nüvvab'ın Nizam-nâmesinde öğretmenlerle ilgili bölümünde şunu zikrediyor:

- Her öğretmen kendisine programda belirlenen miktarda dersini okutur.
- Kendi derslerinin yanı sıra gelmeyen öğretmenlerin yerine de geçici olarak bakar.
- Okul talimatını tamamen tatbik etmeye ve Başmüftülükten gelen emirlere uymaya mecburdurlar. Ticaret, sanat vb. derslerini mani olacak her türlü işle uğraşmak yasaktır.
- Öğrenciyi özel işlerinde kullanamaz.
- Öğrenciyi dövmesi kesinlikle yasaktır.
- Ders esnasında dersle alakası olmayan şeylerle vakit geçiremez.
- Bir mazeret sebebiyle derse gelemeyecekse en az bir saat öncesinde müdüre yazılı olarak bildirmesi gerekir.

-Öğretmenlerin derse gelemediğini bildiren mazeretleri müdür tarafından kabul edilip edilmeyeceği mülahazasıyla sene sonuna kadar idarede korunur. Mazeretsiz derse gelemeyen öğretmenlerin bir günlük maaşının dörtte biri kesilir. Talim heyetini toplantılarına gelmeyen öğretmenin gündeliğini yarısı kesilir.

- Tatil günlerinde başka bir yere yolculuk edecek öğretmenler gidecekleri yeri önceden müdüre yazılı olarak bildirmelidir.

- Vazifeleri ile ilgili meselelerde öğretmenler Başmüftülükle müdür vasıtasıyla haberleşirler (Nizâm-nâme-i, 1924).

Medresetü'n-Nüvvab'tan görev yapan öğretmenler çeşitli yerlerde yetişmişlerdir. Okulun Âli kısmından mezun olan Muharrem Abdullah, Osman Seyfullah (Keskioğlu), Ahmed Hasan Davudoğlu, Başmüftülük tarafından Mısır'da el-Ezher Üniversitesi'ne gönderilmişlerdir. Bunlardan başka, İsmail Mehmet (Ezherli) 1940-41 ders yılında adı geçen üç kişi ile

beraber Mısır'dan dönerek Nüvvab'a öğretmen oldular (Topaloğlu, 2000). 1953'te Medresetü'n-Nüvvab'ın Ali kısmından mezun olan İsmail İbrahim, Hafız Nazif Osman, Mehmet Halil Hüsein'de mezun oldukları okulda öğretmen olarak vazife yapmışlardır. Süleyman Sırrı, Osman Nuri, Hafız Abdullah Fehmi, Mehmed Masum bunların en çok tanınmışlarından olup, Bulgaristan'daki Müslümanlarına yıllarca hizmet etmişlerdir. Bunlar birçok ders kitabı yazmış, kurslar açmış, öğretmen kongreleri düzenlemişlerdir. Hem okutmuşlar, hem de okutanları yetiştirmişlerdir (Ertürk ve Eminoğlu, 1993).

Medresetü'n-Nüvvab'ın yaklaşık yirmi yedi yıllık eğitim süresi esnasında birçok öğretmen gelip geçmiştir ve şu hocalar ders vermiştir (Ahmed, 2001):

Tablo 3: Medresetü'n-Nüvvab'ta ders veren hocalar

No	İSİM	YILLAR	VERDİĞİ DERSLER
11	Emrullah Efendi	1922-1941	Arapça, Kelam, Mantık, Mecelle
22	*Yusuf Ziyaeddin Ezherî (Ersal)	1922-1947	İslâm Tarihi, Ahlak, Hadis, Tefsir, Ahkâm-ı Evkaf, Mecelle, Sakk, Usûl-ü Fıkıh, Kelam, Usul-ü Muhakemat
33	Süleyman Sırrı (Tokay)	1922-1946	Türk Dili ve Edebiyatı, Matematik, Coğrafya, Farsça

44	*Mustafa Hayri (Coşkun)	1922-1937	Farsça, Fıkıh, Feraiz, Sakk
55	*Osman Nuri Bey	1924-1937	Mantık, Hukuk-u İdare, Hukuk-u Düvel
66	*Ali Vasfi Bey	1933-1936	Kelam, Mecelle
77	*Mehmed Emin Bey	1933-1935	Usul-ü Fıkıh
88	HasibSafveti (Aytuna)	1926-1929	Psikoloji, Pedagoji, Türk Dili ve Edebiyatı
99	Hâfız Nazif (Konuk)	1934-1950	Arapça, Fıkıh, Pedagoji, Dürer
10	Mehmed Halil (Öztürk)	1937-1948	Matematik, Psikoloji, Feraiz, Sakk
11	İsmail İbrahim (Akdere)	1937-1950	Arapça, Umumi Tarih
12	Halil Aliosman (Aydoğan)	1934-1950	Matematik, Türk Dili ve Edebiyatı
13	Halil Hasan Pomakoğlu	1923-1927	Umumi Tarih
14	*Ali Rıza Efendi	1922-1931	Hüsn-ü Hat, Kur'ân-ı Kerim
15	Hâfız Mehmed Efendi	-	Kur'ân-ı Kerim
16	Rüstem Cemil	-	Bulgarca, Musiki
17	Ahmed Kemal	1926-	Fizik, Kimya, Matematik, Bioloji
18	Atıf Şeyh Kamilov	1922-	Resim
19	Molla Ahmed Mustafa	-	Kur'ân-ı Kerim
20	Mustafa Reşid (Akalin)	-	Umumi Coğrafya
21	Ahmed Hasan (Davudoğlu)	1942-1949	Psikoloji, Fıkıh
22	Osman Seyfullah (Keskioglu)	1940-1950	Türkçe, Arapça, Hadis, Mecelle, TeşriTarihi, Usul-ü Fıkıh
23	İsmail Mehmed (Ezherli)	1940-1949	Dürer
24	Muharrem Abdullah (Devecioğlu)	1940-1949	Feraiz
25	Beytullah Şişman	1937-1950	Matematik, Bioloji
26	Şakir İbrahim (Haksöz)	1948-1950	Türkçe
27	Mehmedali Molla Mehmed	-1950	Kur'ân-ı Kerim
28	İbrahim Halil (Tanır)	1942-1950	Türk Edebiyatı
29	Osman Hüseyin (Kılıç)	1945-1948	İslam Tarihi, Türk Dili ve Edebiyatı
30	Hafız Yusuf (Işıkvalı)	1947-1950	Coğrafya, Umumi Coğrafya
31	Yusuf Aliş	1949-1950	Matematik
32	Sabri Çelik	-	Beden Eğitimi
33	Feyzullah Feyzullah	1948-1950	Beden Eğitimi
34	Ali Galib (Yavuz)	-	
35	Todor Kartalov	-	Bulgarca
36	Dimitır Stamatov	1937-	Tarih, Coğrafya, Bulgar Kanunları, Hukuk İlmine Giriş

Tablo 3'te görüldüğü gibi Nüvvab'ın öğretim kadrosu neredeyse tamamı Türk-Müslümandır. Kapatıldığı ana kadar aralıksız hocalık yapan Yusuf Ziyâeddin Ezherî ve Süleyman Sırrı'nın da aralarında bulunduğu, otuz altı hocadan ikisi Bulgar, altısı (işaretlenmiş olanlar) Türkiyeli, diğerleri de Bulgaristan Türkü idi (Hatiboğlu, 2007). Hocaların eğitim düzeyi şöyledir: On ikisi yüksek okul mezunu, onu Nüvvab'ın Âli Kısmı mezunu, diğerlerinin bazıları lise, bazıları da değişik medrese mezunudur (Ahmed, 2001). Bu kişiler daha öğrencilik yıllarından itibaren çeşitli gazetelerde şiirleri, yazıları ve irşat amaçlı eserleri yayımlanan yetenekli kimselerdi. 1950'li yılların başında yaşanan tehcir olayları dolayısıyla, Ahmet Hasan Davudoğlu, Osman Seyfullah Keskiöğlu, Hâfız Nazif Konuk, İsmâil Ezherli, Osman Kılıç, Halil Aliosman'ın da aralarında bulunduğu hocaların önemli bir kısmı Türkiye'ye göç ederek Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yüksek İslâm Enstitüsü, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kurumlarda hizmet etmiştir (Hatiboğlu, 2007).

İsmail Cambazov, Nüvvab öğretmenlerini şöyle anlatmaktadır: "Bu listedeki değerli ve son derece özverili şahısların hepsini anlatmak olanak dışı. Hem de sadece anlatmak yetmez. Onların her biri ayrı bir kitaba konu olacak değerdedir." (Cambazov, 2005).

5. Ders Zamanı

- Ders zamanı 1 Eylül ile 30 Haziran arasındadır. Haziranın başında tedrisat kesilir.
- Temmuzun birinden Ağustosun otuz birine kadar öğrenciler için tatildir.
- Ders dönemi içerisinde Cuma günleri, mevlit günleri, kandil günleri, hicri yılbaşı, Ramazan (Ramazan ve Kurban bayramlarında en az bir hafta en fazla 10 gün) dolayısıyla okul tatil edilir.
- Dersler en az 45 dakika en fazla 1 saat devam eder.
- Öğrencilerin karneleri şu 6'lı sistemde notlandırılır: (6) çok iyi, (5) pekiyi, (4) iyi, (3) orta, (2) zayıf ve (1) kötü.
- Öğrencilerin ahlakı şu notlarla değerlendirilir: (6) numune-i imtisal, (5) övülmeye değer, (4) iyi, (3) orta, (2) zayıf.
- İki dersten zayıf veya kötü not alan öğrenci ikmal sınavlarına tabii tutulur.

- Ders notları dersin öğretmeni tarafından, ahlak notları öğretmenler meclisi tarafından verilir.

- Üç veya daha fazla dersten zayıf not alan öğrenci sınıfta kalır.

- Sınıfta mazeretsiz iki sene kalan öğrenci medreseden atılır (Nizâmname-i, 1924).

6. Öğrencilerin Görevleri ve Faaliyetleri

6.1. Öğrencilerin Görevleri

Medresetü'n-Nüvvab öğrencilerinin sahip olmaları gereken özellikler ve görevleri okulun Nizâmname-i Esâsî'sinin 5. maddesinde ve Dâhilî Talimatnamesi'nin 29-35. maddelerinde belirtilmiştir (Nizâmname-i, 1924). Bunlara göre:

- Medrese öğrencileri ilmiye üniformasıyla giyinip kuşanmak zorundadır. Müdürün izniyle sivil bulunmak câizdir. (Nüvvab öğrencilerinin resmi kıyafetleri: beyaz sarık, koyu renk ceket ve pantolon idi).

- Öğrenciler öğretmenlerine her yerde ve her zaman saygı göstermeli ve nasihatlerini kabul etmelidir.

- Hiçbir öğrenci izinsiz derslerini terk edemez.

- Mazeretsiz iki hafta üst üste derse gelmeyen öğrencinin kaydı silinir.

- Öğrenciler derse girme işareti verildiğinde dershaneye girip sakin bir şekilde öğretmenini beklerler.

- Medrese içinde ve dışında İslami edebe aykırı hareketlerden kaçınmalıdır.

- Beş vakit namazlarını idarenin belirlediği yerde kılmalıdır.

- İşi olmaksızın sokaklarda gezmen sigara içmek, alkol kullanmak, kumar oynamak, kahvehane vb. yerlere gitmek, izinsiz konserlere, sinemalara, tiyatrolara ve siyasi toplantılara katılması yasaktır (Nizâmname-i, 1924).

Bu kurallar 1945 yılına kadar çok sıkı bir şekilde tatbik edilmiştir. Ancak 9 Eylül 1944 devrimiyle gelen serbestlikten öğrenciler de etkilenmiştir. Okul 1944 öncesi Başmüftülük tarafından da çok sıkı bir şekilde takip edildiğinden ve daha güçlü dinî hava var olduğundan öğrenciler daha sonraki yıllara nispetle daha edepli, daha dindardırlar (Ahmed, 2001).

6.2. Öğrencilerin Faaliyetleri

Okul Ramazan ayında tatil edilir ve öğrenciler köylere vaaz ve nasihat için dağılırdı. Yüksek sınıf öğrencileri kürsüye çıkıp vazeder, konuşur, hitabette yükselmeye çalışırdı. Bu dinî âdet, Nüvvab öğrencinin yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda Müslüman halkının dinî duygularının muhafaza ve pekişmesinde de etkili olmuştur (Kılıç, 2002).

Medresetü'n-Nüvvab öğrencileri aralarında var olan birlik ve beraberliğin bir neticesi olarak daha okulun açıldığı ilk yılda 5 Şubat 1923 tarihinde "Müsterşitler Cemiyeti" adında bir öğrenci derneği kurmuşlardır. Ancak cemiyet ve kütüphanesinin tüzükleri 15 Temmuz 1937 yılında tasdik olunmuştur. Kuruluş tüzüğü'nün 2-ci maddesinde derneğin amaçları: Öğrenciler arasında birliği, kardeşliği, yardımlaşmayı sağlamak, öğrencilerin fikri kabiliyetlerini ve sosyal ilişki gücünü arttırmak, ana dillerini geliştirmek, konferanslar düzenlemek, kütüphane kurmak ve öğrencilere yardımcı olmak şeklinde belirtilmiştir (Ertürk ve Eminoğlu, 1993).

1928 yılında derneğin bir de spor grubu kurulmuş (Keskiöglü, 1985). Ayrıca, derneğin zengin bir kütüphanesi vardı. Hafız-ı Kütub heyeti bu kütüphaneyi muhafaza eder ve belirli gün ve saatlerde üye olan öğrencilere dağıtırdı (Kılıç, 2002). Alınacak kitapların listesi öğretmenler kuruluna sunulur, tasvip edildikten sonra alınırdı (Keskiöglü, 1985).

Her sene seçimler yapılırdı ve derneğin yeni idaresi teşekkül ederdi. Her hafta genel toplantılar yapılırdı ve öğrencilerden biri veya ikisi, kendi arzularına göre, bir konu hakkında sunum okurdu. Bundan sonra okunan sunumu eleştire geçilirdi. Hararetli tartışmalar olurdu (Kılıç, 2002). Dinî, ilmî, tarihî konularda konuşmalar yapılırdı. Hatta münakaşalar esnasında bir fikir birliğine varılamadığı takdirde, hakem olarak öğretmenlerden biri çağırılır, her iki tarafın düşüncelerini telif yolu aranır, gerçek meydana çıkarılırdı (Kılıç, 2002).

Medresetü'n-Nüvvab öğrencileri bir dergi ve iki gazete çıkarmışlardır: *Doğru Yol* dergisi, *Emel* gazetesi ve *İrşâd* gazetesi. *Doğru Yol* dergisi Müsterşitler Cemiyeti 1924-1925 yıllarında 3-4 sayı kadar çıkarabilmiştir. Bu dinî dergide Akif Osman, Küçük Süleyman, Hafız Yusuf, Necib Asım yazıları vardır (Keskiöglü, 1985). *Emel* gazetesi 1933-1934 yıllarında Osman Seyfullah ve Beytullah Şişman idaresinde "Parmak Matbaası'nda" yayınlanmıştır. Gazetede dinî, edebî, ilmî, toplumsal yazılar yer

almaktadır. *İrşâd* gazetesi 1941 yılında sadece iki sayı çıkarılabildiği (Ahmed, 2001). Ayrıca Nüvvab öğrencileri bir takım nasihatler içeren kitapçıklar da yayınlamışlardır. Bunlar:

Hafız Nazif, *Nasihatlarım*, Şumnu İntibah 1931.

Osman Seyfullah, *Öğütlerim*, Şumnu İntibah 1931

Necib Asım, *Mev'izalarım* (I. Kısım), Sofya 1925

Necib Asım, *Mev'izalarım* (II. Kısım), Şumnu İntibah 1931

Ahmed Şevki, *İrşâd Sesleri*, Şumnu İntibah 1931 (Keskiöglü, 1985).

Hidayeti, doğru yolu isteyenler ve halkı da bu yola sevk etmek için çalışan bir irşat ordusunun yuvası olan bu dernek, öğrencilerin yetişmesinde çok yararlı olmuştur (Kılıç, 2002).

7. Medresetü'n-Nüvvab'ın Kapatılması

27-28 Aralık 1944'te düzenlenen Bulgaristan Türk Azınlığı Konferansı'nda Medresetü'n-Nüvvab'ın bir Türk lisesine çevrilmesi, Bulgar lisesine çevrilmesi, Bulgar liseleriyle eşit haklara sahip olması, Âli kısmının da Yüksek Pedagoji Enstitüsü'ne dönüştürülmesi teklif edilmişti. Bundan sonraki gelişmeler adım adım bu karar ve Bulgar Komünist Partisi'nin istekleri doğrultusunda olmuştur (Ahmed, 2001).

Okulun lise olması için büyük değişiklikler yapılması gerektiğinden Nüvvab Reform Komisyonu kurulmuştur. Bu 6 kişilik komisyona Komünist Partisi'nin adamlarıyla birlikte Başmüftü Akif Osman ve Nüvvab Müdürü Beytullah Şişman katılmışlardır. Bu komisyon çalışmaları neticesinde Nüvvab'ın programındaki dini derslerin çoğunu kaldırmış, fen derslerinin dilinin Bulgarca olacağını kararlaştırarak Nüvvab'ı tarih sayfalarına defnetmiştir. Bu komisyon, okulun kapanması için ilk adımdı (Kılıç, 2002).

1945-1946 ders yılına kadar Tâli ve Âli olmak üzere iki kısımda öğretim yaptıran Medresetü'n-Nüvvab'ın Tâlik kısmı beş sene, Âli kısım üç sene idi. Fakat 1945-1946 ders yılında Tâli kısım beş senelik öğretimi dört seneye indirildi. Bunun üzerine 21'nci dönemde, 4'cü ve 5'ci sınıf öğrencileri birlikte mezun oldular. Böylece, 1946-1947 ders yılından itibaren öğrenciler Tâli kısımdan dört sene içerisinde mezun olmaya başladılar.

Dini ders olarak sadece sembolik Kur'ân-ı Kerim, Arapça ve Fıkıh (Malûmât-ı diniye) dersler kalmıştır. Ayrıca ilk defa Medresetü'n-Nüvvab'a 5-

6 tane kız öğrenci kaydedildi. Cambazov şöyle anlatmaktadır: “Yeni kız öğrencilerimiz 5-6 kişi idiler. Tipik köylü kızları: kırmızı güllü şalvarlı, kenarları oyalarla işlenmiş entarili. Başlarında da birer pullu krep. Tavuk civcivleri gibi birbirinden ayrılmıyorlar. Okulda, yemekhanede, çarşıda, pazarda, yani her yerde beraberler. Telâş edecek bir şey yok. Arkadaşlar alıştılar.” (Cambazov, 2005).

Âli kısım ise, öğrenci yokluğu sebebiyle 1945 yılından sonra resmen olmasa da kapanmış. Müftülüklerin kapatılması ve azaltılması sebebiyle, Âli kısımdan mezun olan öğrenciler, müftülük vazifesi alamıyorlardı. Bu sebeple de, Âli kısma devam edecek talebe bulunamadı. Fakat 1947 yılında yine bir dönemlik öğrenci alınmıştır. Bu öğrenciler 1950 yılında mezun olunca okul tamamen kapatılmıştır.

Bulgaristan’da siyasi rejimin yoğun baskıları eksik olmuyordu. Bunların birisi de 1947-1948 ders yılında Nüvvab Okulu’nun Gimnazyum (normal lise) şekline çevrilmesidir. Osman Kılıç bu baskılarına şöyle cevap vermiş: “Biz Bulgaristan’da, sayısı milyonları aşan bir azınlığız. Bizim de azınlık olarak Anayasa’da ifadesini bulmuş birçok haklarımız vardır. Türk halkının tamamı Müslümandır. Bu itibarla bizim de, dinî hayatımızda birçok ihtiyacımızın karşılanması gerekir. Binlerce camiiimiz var. Bu ibadethanelerde din görevlisi olarak bu millete hizmet edecek dinî kadrolar nereden yetişecek?” (Kılıç, 2002).

Netice olarak, bu çevrilme olaydan sonra Medresetü’n-Nüvvab, Müslümanlara hizmet eden, dini öğretim yapan, pedagojik formasyona sahip öğretmenler yetiştiren bir okul olmaktan uzaklaştı ve tarihe karıştı. 1947 yılında da liseye çevrilmiştir ve “Türk Lisesi Nüvvab” adını almıştır. 1951’de Nazım Hikmet’in Bulgaristan’a gelişi sebebiyle de “Nazım Hikmet olmuştur.” (Cambazov, 2005).

Nüvvab’ı ikiye ayırma fikri ortaya atıldıysa da fikir Başmüftülük tarafından kabul görmemiştir. Sekiz öğretmeniyle çalışmalarına başlayan Nüvvab okulunun 1947’de öğretim kadrosu sayısı 30 ulaşmıştır. Kuruluşundan 1941 yılına kadar müdüriyet görevini Emrullah Feyzullah ifa etmiştir. Onun vefatından sonra yerine Yusuf Ziyaeddin Ezherî tayin edilmiştir. 1944’te iktidar değişikliğinden sonra Ahmet Hasan (Davudoğlu), 1947’de okul liseye çevrilince bu göreve Beytullah Şişman getirilmiştir (Ertürk ve Eminoğlu, 1993). Tâli kısmı kapatılıncaya dek buradan 677 öğrenci mezun olabilmış ve imam, hatip, şer’iyye kâtibi ilkokul öğretmeni gibi görevlerde çalışmaya

başlamışlardır (Memişoğlu, 2002; Cambazov, 2005).

Açık kaldığı yirmi yedi yıllık süre boyunca Medresetü’n-Nüvvab Bulgaristan Müslümanlarının dinî ve kültürel yaşamında çok önemli bir yer aldı. 1950 yıllarında yaşayan tehcir olayları dolayısıyla Ahmed Davudoğlu, Osman Keskiöğlu, Hafız Nazif Konuk, İsmail Ezherli, Osman Kılıç, Halil Ali Osman Aydoğdu’nun da içlerinde yer aldığı hocaların önemli bir kısmı Türkiye’ye göç ederek çeşitli kurumlarda hizmet etti (Hatiboğlu, 2003). Bir müddet sonra da okulun binası, Bulgar öğrencilerine yurt (pansiyon) olarak tahsis edildi (Ertürk ve Eminoğlu, 1993).

SONUÇ

Osmanlı’nın Balkanlar hâkimiyeti boyunca eğitim müesseseleri hayatın merkezinde yer almış ve insanların yaşantılarını hem içtimâî hem de ilmî yönden kolaylaştırmada önemli bir görev üstlenmiştir. Son döneme gelindiğinde, merkezde ortaya çıkan modernleşmenin eğitim üzerindeki tesirleri, Balkanlarda ve özellikle de Bulgaristan’da görülmeye başlamıştır. Bunun neticesinde birçok geleneksel eğitim kurumu mevcut konumunu kaybetmeye ve modern kurumlar olan mektepler yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu süreç Osmanlı’nın bölgeden çekilmesi ve aynı zamanda ilmî yönden batının gerisine düşmesinden kaynaklanan siyasi, iktisadî ve askerî nüfuz kaybının kaçınılmaz sonucuna eşlik etmiştir.

Nüvvab’ın açılışı ve sonrasında devam eden değişik tartışmaların yaşanmış olmasına rağmen, birkaç yıl gecikme ile de olsa açılan okulda Âli kısmı denen ve Fıkıh ihtisası derslerini içeren bir yüksekokul kurulmuştur. Programından da anlaşıldığı gibi, bu kısımda Fıkıh ile yardımcı ilimler ve Bulgaristan hukuku ile ilgili dersler okutulmaktaydı. Okulun bu Âli kısmı müfredatı itibarıyla İslâm dünyasının en büyük din eğitimi merkezi kabul edilen Ezher Üniversitesi’ne benzetilebilir. Nüvvab, klasik bir medrese ve bir din okulu olarak kalmamış, çok işlevsel bir eğitim müessesesi olmuştur.

Eğitim ve öğretim açısından gerek geçmişte ve gerekse günümüzde mühim bir yer tutan Medresetü’n-Nüvvab’ın bütün yönleriyle bilinmesi kanaatimizce çok önem taşımaktadır. Bu tür kurumların gün yüzüne çıkarılması Bulgaristan’ın genel eğitim tarihine ışık tutacaktır.

Bu çalışma, XX yüzyıldaki Osmanlı mirası olan Bulgaristan’da medrese eğitim ve öğretim

hayatının doğru bir şekilde tanınmasına imkân sağlayacağı gibi, günümüzdeki din eğitiminin yönlendirilmesine de yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

1. AHMED, Vedat S. (2002). Bulgaristan Türklerinin Siyasî ve Kültürel Tarihine Dair Genel Bir Çerçeve. (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca) Türkler. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. 20, s.386.
2. AHMED, Vedat S. (2001). Medresetü'n-Nüvvab ve Eğitim sistemi, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi, Yüksek İslam Enstitüsü, Sofya.
3. BEKTAŞOĞLU, Mustafa (2001). Balkanlar'da Yanan Meş'alesi Medresetü'n-Nüvvab, Diyanet Dergisi, 122, 15-16.
4. BEKTAŞOĞLU, Mustafa (2005) Düzceli Âlim Yusuf Ziyaeddin Ersal Hayatı ve Eserleri, Ankara: İmaj A.Ş.
5. CAMBAZOV, İsmail (2005). Medresetü'n-Nüvvab: anılar belgeler. Sofya : Ahmed Davudoğlu Dostluk ve Kardeşlik Vakfı.
6. ERTÜRK, Haşim ve EMİNOĞLU, Rasim (1993). Bulgaristan'da Türk-İslam Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n-Nüvvab. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı.
7. GÜNAY, H.Mehmet (2006). Osmanlı sonrası Bulgaristan Türklerinin Dini yönetimi ve özel yargı teşkilatı 1878-1945. İstanbul: Rumeli Türkleri Vakfı.
8. HATİBOĞLU, İbrahim (2007) Bulgaristan Müslümanlarında Dini Islâhat Düşüncesi, Bursa: Emin Yayınları.
9. HATİBOĞLU, İbrahim (2003) "Medresetü'n-Nüvvab" maddesi, DİA, cilt 28, s. 345-346.
10. КЕЛЕБЕК, Мустафа, (2011) Етапи на Преподаване на Арабски Език в Медресе "Нювваб"-Град Шумен, Годишник на Висшия Ислямски Институт, София, с.204-208.
11. KESKİOĞLU, Osman (1985). Bulgaristan'da Türkler. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
12. KILIÇ, Osman (2002). Kader Kurbanı. Ankara: Kültür Bakanlığı.
13. MEDENİYET(1941).Müstakilü'l-efkar müslüman gazetesidir. Sofya, sa. 271, s.2.
14. MEDRESETÜ'N-NÜVVAB-Nizâmnâme-i Esâsî, Program ve Dâhilî Talimâtname'si (1924). Sofya: Futinov matbaası.
15. MEHMEDOV, Ali (2011), Bulgaristan Şumnu'daki Medresetü'n-Nüvvab'ın İslam Din Eğitimi Tarihindeki yeri, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Konya.
16. MEMİŞOĞLU, Hüseyin (1995). Bulgaristan'da Türk Kültürü, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Seri: I, Sayı A. 28.
17. MEMİŞOĞLU, Hüseyin (2002). Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Kültür Bakanlığı.
18. POPOVIÇ, Aleksandre (1995). Balkanlarda İslâm. İstanbul: İnsan Yayınları.
19. ŞİMŞİR, Bilal (1986). Bulgaristan Türkleri. Ankara: Bilgi Yayınevi.
20. TOPALOĞLU, Aydın (2000). Nüvvab Okulu'nun Mensuplarından Ahmet Hasan Davudoğlu'nun Bulgaristan'daki İslâm Kültürüne Katkıları. Editör Ali Çaksu. Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri. Sofya, s. 314-318.